

KAVRAM ve İÇERİK AÇISINDAN RADYO OYUNLARI DEĞERLENDİRMESİ

Arş.Gör. Neşe KARS
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

GİRİŞ

Televizyon bir tarafa bırakılırsa, kurumlaşmış kitle iletişim araçlarından en önemlisi radyodur. Kitlenin en çok ilgilendiği yayınlar; eğlendirici ve sudan programlar da olsa, seslendiği kitlenin genişliği yönünden radyo, en etkili kitle iletişim aracıdır.

Radyonun işlevleri genel olarak kitle iletişim araçlarının işlevlerinden farklı değildir. Haber verir, eğitir, aydınlatır, bilgilendirir, mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar, eğlendirir, inandırır, harekete geçirir, kuşaktan kuşağa kültürel geçişi sağlar, vs. Bu işlevleri çeşitli programlarla yapar.

Özellikle televizyonun ortaya çıkışından sonra, izleyici çekebilmek için, radyo program türlerinde değişme ve çoğalma gözlenmektedir.

Radyo program türleri genel olarak üç açıdan ele alınabilir:

- 1) İçerik açısından,
- 2) Sunuş (biçim) açısından,
- 3)Yöneldiği kitle (hedef izleyici) açısından.

İçerik açısından program türleri:

- 1- Haber programları,
- 2- Eğlence programları,
- 3- Kültür programları,
- 4- Müzik programları,

- 5- Reklam programları,
- 6- Eğitim programları.

Biçim açısından program türleri:

- 1- Müzik,
- 2- Söz
 - a) Düz,
 - b) Sohbet (söyleşi),
 - c) Tartışma,
 - d) Dramatize (oyunlaştırma)
 - e) Karşılıklı konuşma,
 - f) Yarışma,
 - g) Masal,
 - h) Belgesel,
 - ı) Magazin,
 - i) Kuşak.

Bu türlerden oyunlaştırma yöntemi; Türkiye radyolarında yayınlanan ve en çok dinlenen programlardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Ayrıca oyunlaştırma yöntemi; eğlendirme, eğitime, bilgi vermenin yanında, düşüncelerin açıklanmasında en çok başvurulan ve kolay bir yöntemdir.

Bu çalışmanın temeli de, Türkiye Radyolarında TRT'li dönemde yayınlanan radyo oyunlarının hedef izleyici kitlesini saptamak ve izleyiciye iletilen göstergelerin değerlendirilmesini yapmaktır.

Bu amaçla, TRT İstanbul Radyosu Tiyatro Müdürlüğü'nde ve arşivinde 1965 yılından bu yana yayınlanan oyunların metinleri aranmış, ancak bulunamamıştır. İstanbul Radyosu Tiyatro Müdürlüğü'nde 1980 yılından beri, Oyun Kimlikleri adı altında düzenli olarak tutulan; oyunun adı, yazarı, oyuncular ve ödenen ücretlerin gösterildiği muhasebe dokümanları bulunmaktadır. Bunların kimisinde oyunun kısa konusu da yer almıştır. Araştırmanın temel kaynağı olarak TRT'nin bu dokümanları esas alınmakla birlikte, elde edilebilen oyun metinleri ve bazı oyun yazarları ile yapılan sözlü görüşmeler de çalışmaya ışık tutmuştur. Bu nedenle, aslında 1965-1990 yıllarını kapsaması planlanan bu inceleme, 1980-1990 yılları ile sınırlı kalmıştır.

Yalnızca İstanbul Radyosu Tiyatro Müdürlüğü'nce onbir yıllık bir sürede üretilen 422 Radyo Tiyatrosu ve Arkası Yarım ile 76 Çocuk Bahçesi oyununun irdelenmesi yapılabilmiş ve değerlendirilmiştir.

Araştırmanın son kısmında, oyunlarda işlenen ana temaların bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilere ve birikimlere dayanmaktadır.

RADYO'DA TİYATRO ya da RADYO OYUNU

Kavram

Radyo program türlerinden biri, dramatize (oyunlaştırılmış) programlardır. Bazen bütün bir program, bazen de bir programın çeşitli bölümleri oyunlaştırılarak sunulur. Bütün bir programın oyunlaştırılacak sunulmasına Radyo'da Tiyatro ya da Radyo Oyunu adı verilir.

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu (TRT)'na bağlı bölgesel radyo istasyonlarından; İstanbul, Ankara ve İzmir Radyoları bünyesinde, Tiyatro Müdürlükleri oluşturularak, Radyo Oyunu yapım ve sunumuyla görevlendirilmiştir.

Radyo ve Tiyatro Oyunlarının Farklı ve Benzer Noktaları

Radyo'da Tiyatro ya da Radyo Oyunu deyimi; bir tiyatro oyununun aynen radyoda yayınlanmasını anlatmak için kullanılmamaktadır. Bundan çok daha farklı ve özgün bir çalışma sözkonusudur. Tiyatro oyununun, kendi kuralları ve olanakları vardır. Radyo'nun temeli ise; sestir, mikrofondur. Bu nedenle, tiyatro oyununun aynen alınıp radyoda yayınlanması olanaksızdır zaten. Radyo'da tiyatro, dinleyiciye salt seslerle ulaşabilen tiyatro oyunudur. (1) Radyo Oyunu, radyonun olanakları ve sınırları içerisinde, radyonun malzemeleri kullanılarak yazılan ve oynanan özgün bir oyun türüdür. Görüldüğü gibi radyo oyununun tiyatro oyunundan farklı yönleri vardır:

1- Tiyatro oyununun temel göstergesi görmedir, yani görsel öğeler ağırlıktadır. İngiliz Tiyatro kuramcısı Richard Southern, " En iyi, en sağlam tiyatro, sağırların da izleyip beğenisini kazanabilen tiyatrodur. "(2) der. Görseelliğin yanında söz, ses ve müzik tiyatronun uzam göstergeleridir.

Ancak, radyo oyunlarının, görülmeyen tiyatro özelliği vardır. Temel göstergesi sestir. Olayı ya da konuyu aktarmada diyaloglar (karşılıklı konuşmalar) , büyük önem taşır. Konunun pekiştirilmesinde müzik, efekt gibi öğelerden yararlanılır.

2-Tiyatro oyunu zaman ve mekanla sınırlıdır. Belirli bir zamanda ve mekanda gerçekleşir

Radyo oyunları zaman ve mekanla sınırlı değildir. Zamanla sınırlı değildir; çünkü yalnızca bir müzik ve efekt yardımıyla istenilen zamana geçilebilir. Bugünden geçmişe, geçmişten bugüne; yazdan kışa, kıştan yaza müzik ve efektlerle kolayca dönülebilir. Mekanla sınırlı değildir; çünkü müzik ve efektle istenilen mekan yaratılabi-

lır. Mekan izleyicinin algılamasına bağlıdır. İletişim Kuramcısı Marshall McLuhan'ın tanımlamasıyla radyo, tüketicuyu katılmaya zorladığı için sıcak Kitle İletişim Aracı'dır. (3)(*) Radyo işitsel bir araç olduğu için de, mekan tasarımı diyalog, müzik ve efektlerle gerçekleşir. Ses göstergeni mizansen yaratılmasını sağlar. İzleyicinin katılımı gereklidir ve izleyici kendi kültürüne, kendi birikimine, bilincinde daha önce yaratılan düzgelere (kodlamalara-encoding) göre mekanı yaratır. Bilişsel (bilmeye, algılamaya dayalı- cognitive) mekan söz konusudur. Bu nedenle de sahnelenemeyen yapıtlar kolaylıkla radyo oyunu biçiminde yayınlanabilir.

3- Tiyatroda, izleyici oyuncularla aynı atmosfer içindedir. Oyuncu, izleyici ile dolaysız bir ilişki kurar. Oyuncunun gövdesi ve sesinde varolan gerilim (enerji) seyirciye dolaysız geçer. Söylenen söz kadar, yapılan hareketin de anlamı ve değeri vardır. İzleyici ve oyuncu birbirinden etkilenir. Kalabalığın karşısında oynandığı için, kitleleri arkasından sürükleyebilir. Tepki (feed-back) anında alınır.

Radyo oyunu izleyicisi ise; oyuncunun gövdesindeki değil, yalnızca sesindeki tonlamadan etkilenir. Oyuncu ile radyo aracılığıyla ilişki kurar. Ancak bu, oyuncuyu ya da oyunu etkilemez. Radyo oyununa izleyicinin tepkisi (feed-back) hemen alınmaz.

4- Tiyatroda oyun bir-iki yıl gibi uzun süre oynanabilir. Radyo oyunu ise, bir kere sunulur. Ancak aradan bir kaç yıl geçtikten sonra yeniden yayınlanabilir.

5- Bir tiyatro oyununun gösterisi asla tekrarlanamaz. Bir-iki yıl gibi uzun sürelerle izleyici karşısına çıkmasına rağmen, bir öncekinin aynısı hiçbir zaman oynanmaz. Her defasında yinelenmek zorundadır. İzleyici karşısında düzeltim yapma olanağı yoktur.

Radyo oyunu, stüdyoda oynanır. Daha doğru bir deyimle, seslendirilir ve bantda kaydedilir. Gereğinde yanlışlar ve beğenilmeyen yönleri tekrar tekrar düzeltilebilir. Efekt ve müziklerin eklenmesiyle kurgulanır. Bu aşamadan sonra değiştirilmesi olanaksız ise de, aynı oyunun istenildiği kadar yeniden yayınlanabilmesi olanaklıdır.

6- Tiyatro oyununu izlemek için, bilet almak, belirli bir mekana (salona), yani oyunun oynandığı yere gitmek gereklidir.

Ancak, radyo oyununun izlenme mekanı serbesttir. Radyo alıcısının bulunduğu herhangi bir mekanda izlenebilir. Oyun, sanki izleyicinin bulunduğu yerde oynanmaktadır. Kişinin evinde, işyerinde, arabasında, mutfağında... Böylece her yaştan, her kültür ve eğitim düzeyinden oluşmuş veya oluşan geniş kitleye ulaşabilir.

7- Tiyatro, insanlıkla birlikte doğmuştur. Kökeni Eski Yunan dönemine kadar uzanır. (4)

İlk radyo oyunu ise, düzenli radyo yayınlarının başlamasından (1921 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (5)) bir kaç yıl sonra, 1924'de bir İngiliz tiyatro yazarı tarafından radyo için yazılan "Tehlike" adlı oyundur.

Radyoda, oyun süresi ile yayın süresi eş zamanlıdır.

8- Radyo oyununda diyaloglar kısadır. Uzun tiradlara yer verilmez.

Bütün bu farklarına karşın, radyo oyunu ilye tiyatro oyunu arasında benzerlikler de bulunduğunu belirtmek gerekir.

- Öncelikle ikisi de, insan yaşamının ilgi çekici yönlerini estetik biçimde yeniden yaşatır.

- Her ikisi de birer sanat alanıdır ve yazın türüdür.

- Yazar, yönetmeni, oyuncusu vd. vardır.

- Gerek tiyatro, gerek radyo oyunundaki kişilerin gerçek yaşamdakine benzer yönleri olmalıdır.

- İki oyun türü de belirli biçimlerde dramatik aksiyonu sağlar. Giriş-hazırlık-düğüm-çatışma-buhran-doruk ve çözüm bölümleri olmalıdır. Oyun, herhangi bir yerden başlayabilir, ancak, bu öğeler bulunmak zorundadır.

- İzleyicisiz olamazlar.

- Radyo oyunu ile tiyatro oyununun en önemli ortak özellikleri, izleyici kitleyi bilgilendirmeyi, eğitmeyi ve kültür gelişimini sağlamayı amaçlamalıdır.

DÜNDEN BUGÜNE RADYO OYUNLARI

Türkiye'de ilk düzenli radyo yayınları, Mayıs 1927'de başlamıştır. Bu tarihten itibaren yayınlanan kültür ve sanata değgin yayınların tümü, tiyatro programlarıdır. Bu programlar "Darülbeydi" sanatçılarınca, ya mikrofon için hazırlanan ya da 1933 Ocak ayından itibaren olduğu gibi, Şehir Tiyatrosu'ndan naklen yayınlanan temsillerdir. (6) Bugünkü yapısından farklı olmakla birlikte radyoda tiyatro türü ilk yayın döneminde de görülmektedir.

1936-1940 yıllarında, o günkü adı "Temsiller" olan radyoda tiyatro, radyo programlarının vazgeçilmez öğelerinden birisi durumuna gelir. İstanbul Radyosu'nun radyo örgütü içinde bir radyo tiyatrosu bölümü olmadığı için, genellikle Şehir Tiyatrosu ve başta Eminönü Halkevi olmak üzere, halkevlerinin temsil kolu çalışmalarının naklen yayınlanması şeklinde gerçekleşir. Ancak, Ankara Radyosu'nda yeni verici ve radyoevinin hizmete girmesinden sonra bir Temsil Kolu Şefliği oluşturulur. Bu şeflik döneminde Ankara Radyosu'nda temsiller, özellikle 1940'lardan sonra altın çağını yaşar. (7)

Radyo oyunları bu tarihten sonra Temsil Şefliği'nce, radyonun kendi elemanları tarafından radyo içinde hazırlanıp mikrofona konular. Yine bu yıllardan itibaren, radyo oyunları en çok denetim uygulanan program türü olmuştur. 1946 yılında çok partili siyasal yaşamın başlatılması, genel olarak Basın-Yayın örgütünde, özel olarak da Radyo'da bir takım değişiklikleri zorunlu kılarken (8), programlar üzerinde de ağır iç sansür (otosansür) baskısı şeklinde kendini gösterir. Özellikle toplumu ya da kurumları eleştiren sözler programdan çıkarılır, "kimi hisleri rencide edebileceği - zülfü yare dokunabileceği" gerekçesiyle sakıncalı bulunur.(9)

1949 yılında kabul edilen 5392 sayılı Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu çerçevesinde Radyo Yönetimi'ne yenilikler getirilir. Buna göre; Program Müdürlüğü oluşturulur ve Söz-Temsil Yayınları Servisi, bu Müdürlüğe bağlanır. Bu tarihten sonra gerek denetim, gerek yazarlara ödenen ücretin düşüklüğü nedeniyle, Radyo Tiyatrosu kalitesinde gerileme gözlenmektedir.

1960-1964 yılları arasında ise, kültür-sanat yayınlarının yarısını radyoda tiyatro yayınları oluşturur. Perde Arkası, Mikrofondada Tiyatro, Pazar Temsili- Mikrofon I, Sahneden Mikrofona, Devamı Yarın Sabah, Devamı Yarın Akşam, Pazar Tiyatrosu, Mikorofon 13, Tatil Tiyatrosu vb. adlar altında yayınlanan radyoda tiyatro yayınlarının (10) 1 Mayıs 1964 tarihinde kurulan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'li dönemde de önemini sürdürdüğü görülür.

1971 Anayasa değişikliğinden sonra, Radyo'da Tiyatro'nun kalitesi gerileme dönemini sürdürür. Anayasa'dan TRT'nin özerklik maddesinin kaldırılması, tüm söz programları gibi, radyo tiyatrosunu da etkiler.

1980 yılından sonra ise; Arkası Yarın, Radyo Tiyatrosu, Çocuk Bahçesi adlarıyla yayınına sürdüren radyo oyunları, tüm söz yayınlarının yaklaşık üçte birlik kısmını oluşturur.

Günümüzde Radyo Oyunları

Yukarıda da belirtildiği gibi, günümüzde radyo oyunları ya da radyoda tiyatro programları radyolarımızda yayınlanmaktadır. Radyo Tiyatrosu, Arkası Yarın ve Çocuk Bahçesi adları altında izleyiciye sunulan radyo oyunları, tüm kültür yayınlarının yaklaşık yarısını oluşturmaktadır.

TRT'ye bağlı Türkiye Radyolarının birinci ve ikinci kanalı ile Van ve Hakkari Bölge Radyolarında yayını sürdürülen bu programların birbirinden ayrılan noktaları bulunmaktadır:

Radyo Tiyatrosu; çeşitli roman ve öykülerden radyoya uyarlanan veya doğrudan radyo için yazılmış otuz ya da altmış dakikalık tek bölümden oluşan radyo

oyunlardır. Başından sonuna değin belirli bir bütünlük gösteren ve dramatik aksiyon öğelerini taşıyan programın Türkiye Radyolarındaki adıdır.

Arkası Yarın; yine başından sonuna değin belirli bir bütünlük ve dramatik aksiyon öğelerini taşıyan programdır. Her biri yirmi dakikalık, en az beş en fazla oniki bölümden oluşan her bir bölümde düğüm ve çatışma öğelerinin ağırlık kazandığı radyo oyunlardır.

Çocuk Bahçesi; çocuklara yönelik roman ve öykülerden radyoya uyarlanmış ya da doğrudan çocuk dinleyiciler için yazılmış radyo oyunları kalıpları içinde hazırlanan programlardır. Çocuk Bahçesi de her biri onbeş dakikalık en az beş en çok onbeş bölümden oluşur.

Bu programların bugünkü yayın gün ve saatleri de şöyledir:(11)

<u>Programın Adı</u>	<u>Yayın Kanalı</u>	<u>Yayın Günü</u>	<u>Yayın Saati</u>	<u>Yayın Süresi</u>
Radyo Tiyatrosu	Radyo 1			
	Van-Hakkari Ortak Yayını	Çarşamba	21.02	58'
	Radyo 1	Pazar	11.55	60'
	Radyo 2	Cumartesi	21.00	58'
	Radyo 2	Pazar	20.30	60'
	Van ve Hakkari			
		Pazar	18.00	60'
Arkası Yarın	Radyo 1	Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi	09.40	20'
	Radyo 2	Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi	15.30	20'

		Van ve Hakkari		
		Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi	16.00	20'
Çocuk Bahçesi	Radyo 1	Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe	17.40	15'
	Radyo 2	Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe	09.15	15'
		Van ve Hakkari		
		Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe	17.00	15'

Radyo oyunlarına verilen önem yersiz değildir. İngiliz Yayın Kuruluşu BBC'nin yayınladığı radyo oyunlarını teyp bandına kaydedip sattığı ve oldukça yüksek tirajlar kaydettiği bilinmektedir. Fransa ve İtalya'da benzeri uygulamaların çalışmaları sürdürülmektedir. Radyo oyun yazarlığı ise, bir çok Avrupa ülkesinde sanat dalı olarak kabul edilmekte ve çeşitli okullarda bu alanda üretim yapacak sanatçıların yetiştirilmesi hedeflenmektedir.(12)

Radyo Tiyatrosu ve Arkası Yarın programlarının amacı; Türkiye Radyoları Yapım ve Uygulama Talimatı'nda şöyle belirtilmektedir:

"Doğrudan radyo için yazılmış ya da çeşitli roman ve hikayelerden uygulanmış, özellikle edebi değeri bulunan; yazıldığında, yazıldıktan sonra ve günümüzde ilgi toplayan çeşitli roman ve hikayeleri rahat anlaşılır bir anlatımla ve eserin orijinal biçimindeki çizgileri korumaya çalışarak radyoya uygulayıp dinleyicinin bilgi ve sezgi gücünü geliştirmek, duygu ve düşünce dünyasının gelişimine katkıda bulunmak, dinleyicinin görüş ve anlayışında, bilgi birikiminde etkili olacak, doğrudan radyo için yazılmış oyunları programlaştırmak, kişi ve toplum hayatına olumlu yönde katkıda bulunmak,

dinleyicinin okuma istek ve kararlılığını, tiyatroya ve edebi eserlere olan ilgisini arttırmak. Dinleyiciyi Atatürkçü düşünce ve milli hedefler doğrultusunda uyarmak, aydınlatmak."(13)

Türkiye Radyoları Yapım ve Uygulama Talimatı'nda Çocuk Bahçesi Programının amacı da şöyle açıklanmaktadır:

"Çocuklar için yazılmış çeşitli hikaye ve romanlardan radyoda uyarlanmış veya doğrudan çocuklar için yazılmış çeşitli radyo oyunlarıyla çocukların bilgi ve görgülerini, duygu ve düşünce dünyalarını geliştirmek; çocuklarda okuma ve araştırma tutkusunu yaratmak, çocukların oyunlaşan örneklerle iyilik, doğruluk, dürüstlük kavramlarını öğrenmelerini, olumlu davranışlara yönelmelerini sağlamak; çocuğu Atatürkçü düşünce ve milli hedefler doğrultusunda uyarmak, aydınlatmak."(14)

Bu amaçlardan yola çıkarak, Radyo Tiyatrosu ve Arkası Yarın Programlarının özellikle; yerinde tiyatro izleme olanağı bulamayan, toplumun alt ve orta kültür düzeyindeki insanlarına seslendiğini söyleyebiliriz. Ülkemizin dört bir yanında yaşayan insanlar özellikle üç büyük kent ve son yıllarda Devlet Tiyatrolarının Anadolu'nun çeşitli kentlerinde açtığı sahneler dışında, tiyatroyu yalnızca radyodan tanımaktadırlar. İstanbul Radyosu Tiyatro ve Eğlence Yayınları Müdürü Abdülkadir Günyaz da bir sunumunda bu noktayı belirlemektedir.(15)

"(...) Türkiye Radyoları elli yılı aşkın bir süredir Türk dinleyicisine tiyatro zevki ve alışkanlığı vermektedir. Daima birinci sınıf oyuncularla oluşturulan bu yapımların, insanımızı bir yandan yöresel ve evrensel tiyatro oyunları ile tanıştırmak, bir yandan ünlü romanlardan da uyarlamalar sunarak, bunların tanıtımını yapmakta, izleyicinin kültür dağarcığına çok şeyler katmaktadır."

Radyoda Tiyatro; bu programlar Türkiye'nin dört bir yanındaki izleyiciye seslenmeyi amaçlayan radyo yayınlarından ayrılmaz. Bu nedenle izleyicilerin ortak özelliklerine yönelik ve genel konuları içermektedir.(16)

Radyo'da Tiyatro ya da radyo oyunları Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısındaki değişikliklerle doğrudan ilintili bir görünüm sergiler. Yayınlanan radyo oyunlarındaki egemen değerler de bununla ilişkili olarak süreç içinde değişiklik gösterir. Ancak burada eklenmesi gereken bir nokta, Türkiye'nin değişmesine koşut olarak, Türk insanının ve radyo dinleyicisinin yapısının da değiştiğidir.

Radyo oyunları izleyicisinin nasıl bir yapıdan oluştuğunu saptamaya geçmeden önce, genel olarak Türkiye'de radyo dinleyicisinin durumunu belirlemek yerinde olacaktır.

RADYO DİNLEYİCİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Yapılan kamuoyu araştırmaları, radyo dinleyen kitlenin özelliklerini ve niteliklerini ortaya koymaktadır. Özellikle 1980'den sonra TRT tarafından yaptırılan kamuoyu araştırmaları radyo dinleyicisinin hangi tür programlardan hoşlandığını ve programlarda nelerin yayınlanmasını istediğini açıkça belirlemektedir.

Araştırmalar, radyo dinleme durumunun cinsiyete, yaşa, öğrenim düzeyine, çalışma durumuna, yerleşim yerine göre farklılıklar gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

TRT tarafından 1985 yılında yaptırılan bir kamuoyu araştırmasına (17) göre; hergün radyo dinleyenlerin ve hiç radyo dinlemeyenlerin öğrenim durumlarına göre oranları şöyledir:

TABLO I

<u>Öğrenim Durumu</u>	<u>Hergün Dinleyen (%)</u>	<u>Hiç Dinlemeyen (%)</u>
Okur-Yazar değil	17.3	50.8
Okur-Yazar fakat okul bitirmemiş	25.3	34.8
İlkokul Mezunu	30.3	31.0
Orta ve dengi okul mezunu	27.8	27.1
Lise ve dengi okul mezunu	29.4	23.3
<u>Üniversite-Yüksekokul Mezunu</u>	<u>32.8</u>	<u>18.9</u>
Ortalama Toplam	27.1	33.6

1987 yılında yine TRT tarafından yaptırılan bir başka araştırmaya (18) göre, radyo dinleme durumunun öğrenim durumu içinde dağılımı şöyledir:

TABLO II

<u>Öğrenim Durumu</u>	<u>Hergün Dinleyen (%)</u>	<u>Hiç Dinlemeyen (%)</u>
Okur-Yazar değil	31.5	11.8
Okur-Yazar fakat okul bitirmemiş	34.2	11.3
İlkokul mezunu	40.5	11.7
Orta ve dengi okul mezunu	28.8	16.1
Lise ve dengi okul mezunu	30.6	8.1
<u>Üniversite-Yüksekokul mezunu</u>	<u>26.6</u>	<u>12.6</u>
Ortalama Toplam	33.5	11.6

TRT tarafından Arat Araştırma ve Danışmanlık A.Ş.'ne 1990 yılında yaptırıldı.

lan İstanbul Radyosu'nun dinlenme durumuyla ilgili araştırmaya (19) göre ise, radyo dinleyen ve dinlemeyen kesimde değişiklik sözkonusudur. Şöyle ki;

TABLO III

<u>Öğrenim Durumu</u>	<u>Hergün Dinleyen (%)</u>	<u>Hiç Dinlemeyen (%)</u>
İlkokul mezunu	28.07	38.87
Ortaokul veya dengi okul mezunu	26.63	33.17
Lise veya dengi okul mezunu	24.61	35.51
Üniversite veya Yüksekokul mezunu	36.94	29.94
<u>Lisansüstü Mezunu</u>	<u>22.22</u>	<u>33.33</u>
Ortalama Toplam	27.69	34.16

Tablolardan da görüleceği gibi, ülkemizde radyo dinleyip dinlememenin öğrenim durumu ile doğrudan ilişkisi vardır. Tablo I ve III'de üniversite mezunları diğer öğrenim düzeylerine göre daha fazla radyo dinlemektedirler. İkinci en çok dinleyen kitle ise ilkökul mezunlarıdır. Umulanın aksine, okur-yazar olmayan kesim tümü ile radyoya yönelmiş değildir.

Araştırmaların genel sonucundan, öğrenim düzeyi yükseldikçe radyo dinleme oranı da artmaktadır yargısına varılabilir. Ancak, dikkate alınması gereken bir olgu da ülkemizde, radyonun dinlenme oranının dinlenmeme oranında daha geride olduğudur. Radyo dinlemeyenlerin büyük kısmı zannedilenin aksine televizyonun yeterli olmasından değil, zaman bulamadığından ve radyo alıcısına sahip olmadığından dinlemediğini söylemektedir.(20)

Radyo dinleyicileri arasında yapılan araştırmalar, yerleşim yeri ve cinsiyetin önemini ortaya koymaktadır. 1985 yılında yapılan araştırmaya (21) göre, kadın izleyiciler erkeklere oranla daha fazladır. Kadınların yüzde 58.2'si hergün radyo dinlerken, erkek izleyicilerin yüzde 41.8'i hergün dinlemektedir. 1987 yılında yapılan araştırmanın (22) sonuçlarına göre, kırsal kesimde yaşayanlar, kentlerde yaşayanlara oranla daha fazla radyo dinlemektedir. Kırsal kesimde radyo dinleme oranı yüzde 36.4 iken, kentlerde yaşayanların yüzde 30.1'i hergün radyo dinlemektedir.

Radyo dinleyicilerinin 12-14 ve 45-54 yaşları arasındaki izleyicilerde yoğunlaştığı da yine aynı araştırmanın sonuçları arasında yer almaktadır. 12-14 yaşları arasındaki kitlenin yüzde 45.6'sı ile 45-54 yaş arasındaki kitlenin yüzde 37.6'sı radyo dinlemektedir.

Bu sonuçlara göre, ülkemizde radyo dinleyicilerinin oldukça genel özellikleri bulunduğu söylenebilir. Çok genç ve orta yaş düzeyinde, daha fazla kadın ve kırsal

kesim ağırlıklı bir dinleyici kitlesine sahiptir radyo. Programların hazırlanmasında da bu genel özellikler gözönüne alınmakta ve hedef kitle "Her tür insan"ı kapsayacak biçimde geniş tutulmaktadır.

RADYODA TİYATRO DİNLEYİCİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Bu çalışmanın temelini, radyolarımızdaki tiyatro yayınları oluşturmaktadır. Genel olarak radyo dinleyicisinin özelliklerini belirttikten sonra, yayınlanan tiyatro programlarının dinlenme durumu ile ilgili araştırmalara da yer vermek gerekecektir. Çünkü, radyo dinleyicilerinin arasında radyo oyunlarını dinleyenlerin özellikleri, oyunların yapısı ve içeriklerini de belirlemektedir.

Araştırmalara göre, tüm radyo programları içinde tiyatro programları en çok dinlenen programlar sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır.

1985 yılında yapılan Kamuoyu araştırmasına (23) göre, Arkası Yarın beşinci, Radyo Tiyatrosu ise sekizinci sıradadır. Yine aynı araştırma ile, bu programların yaş ve çalışma durumu ile ilişkisi de saptanmaktadır. Buna göre radyo dinleyicileri içinde Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu dinleyicileri kadınlarda yoğunlaşmaktadır. (24)

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu İzleyicilerinin Yaş Gurubu Dağılım Tablosu

<u>Yaş</u>	<u>Arkası Yarın (%)</u>	<u>Radyo Tiyatrosu (%)</u>
12-15	11.0	7.3
15-24	9.3	5.3
25-34	7.7	4.5
35-49	7.0	3.5
<u>50+</u>	<u>5.7</u>	<u>4.3</u>
Ortalama Toplam	7.8	4.3

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu izleyicileri, 12-15 ve 15-24 yaşları arasında yoğunlaşmaktadır. Ancak çalışma durumuna bakıldığında istihdan dışı orta yaşlardaki kişilerin özellikle de ev kadınlarının ilgisini çektiği ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi radyo dinleyen ev kadınlarının yüzde 77.5'i "Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu programlarını dinliyor musunuz?" sorusuna "Evet" yanıtı vermektedir. (25)

<u>İstihdam Dışı Guruplar</u>	<u>Evet (%)</u>	<u>Arasına (%)</u>	<u>Hayır (%)</u>	<u>Toplam (%)</u>
Ev kadını	77.5	60.3	52.3	68.6
Emekli	5.0	6.9	12.1	7.0
Orta öğretim öğrencisi	8.6	16.0	12.1	10.6
Yüksek öğretim öğrencisi	0.8	3.7	2.9	1.8

Rantiye olduğu için çalışmayan	1.0	1.1	5.4	2.1
İşsiz	4.3	6.2	7.9	5.5
Çalışamaz halde	0.5	1.0	3.5	1.3
<u>Diğer</u>	<u>2.3</u>	<u>4.8</u>	<u>3.8</u>	<u>3.1</u>
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Görüldüğü gibi radyo dinleyen ev kadınlarının dörtte üçünden fazlası bu programları izlemektedir. Radyo dinleyicileri daha fazla kırsal bölgelerde yaşayanlardan oluştuğuna ve ev kadınlarının da ilgisini kazandığına göre, Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu dinleyicisinin de alt veya orta kültür / sosyo-ekonomik yapıdaki kitleyi hedef izleyici olarak seçtiği ve hedefe de ulaştığı söylenebilir. Ancak Türkiye'nin gelişmesi ve değişmesi ile radyo oyunları ya da radyoda tiyatro arasında doğrudan bir ilinti olduğu ve buna koşut olarak da izleyicinin yapısının değiştiğini bir kez daha söylemekte yarar bulunmaktadır. Çünkü, ülkemizin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısındaki değişimler, yayınlanan radyo oyunlarındaki egemen değerlerin süreç içinde değişiklik göstermesine neden olmaktadır.

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu'nun dinlenme durumu ile ilgili ayrıntılı araştırmalar 1985 yılından sonra yapılmamıştır. Çocuk Bahçesi ile ilgili ise ayrıntılı bir araştırma tüm aramalara karşın elimize geçmemiştir. Bu konularda yapılacak yeni araştırmaların, izleyici kitlenin ne oranda değiştiğini daha açıklıkla belirlemesi açısından yararlı olacağı kanısındayım.

1984 yılında yaptırılan başka bir kamuoyu araştırması (26), bu programların müzik programlarından sonra en çok dinlenen programlar olduğunu göstermektedir. Ancak kadın dinleyicilerin en çok dinlediği programlar olma özelliğini korumaktadır. Aşağıdaki tablo, 1984 yılında cinsiyete göre, radyolarımızda yayınlanan programlardan en çok dinlenen ilk üç sırayı göstermektedir:

<u>Cinsiyet</u>	<u>Müzik Prog.</u>	<u>Arkası Yarın</u>	<u>Haberler</u>
Erkek	21.3	8.0	17.0
<u>Kadın</u>	<u>19.0</u>	<u>24.0</u>	<u>5.2</u>
Toplam	20.1	16.7	10.6

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu programlarında ağırlıklı olarak işlenen konular, izleyicinin yapısının ve izleyiciye sunulan egemen değerleri ve bunlardaki değişimleri görebilmek için, Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu programlarında ağırlıklı olarak işlenen konuları belirlemek gereklidir.

Bu amaçla, İstanbul Radyosu Tiyatro ve Eğlence Yayınları Müdürlüğü'nde ve Radyo arşivinde bulunan, 1980-1990 yılları arasında yayınlanan oyunları tek tek inceleyerek başat temaları ve egemen değerleri saptamaya çalıştık.

YAYINLANAN RADYO OYUNLARININ BAŞAT (AĞIRLIKLIL) TEMALARI

1980-1990 yılları kapsayan onbir yıllık dönemde, TRT İstanbul Radyosu Tiyatro Müdürlüğü'nce 422 Radyo Tiyatrosu ve Arkası Yarın ile 76 Çocuk Bahçesi oyunu üretilip yayınlanmıştır. (27)

Aşağıdaki tabloda yıllara göre yapım sayıları görülmektedir.

<u>Yıllar</u>	<u>Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu</u>	<u>Çocuk Bahçesi</u>
1980	35	-
1981	46	15
1982	40	11
1983	50	11
1984	36	8
1985	40	2
1986	13	8
1987	27	4
1988	36	4
1989	42	6
1990	<u>57</u>	<u>7</u>
Toplam	422	76

Bu rakamlar içinde denetimden sonra "yayınlanamaz" denilen ve kuşak programları arasında yayınlanan kısa oyunlar ve skeçler bulunmamaktadır.

Yayınlanan oyunlarda işlenen başat temalar; aşk, cinayet, yasak ilişki, evlilik, maddi sorun (geçim sıkıntısı), dolandırıcılık, kuşku, nostalji, düş kırıklığı, öç (intikam), evden kaçma, yabancılaşma, kaza-hastalık, köyden kente/kasabaya göç ve intihardır. Bu ana temaları desteklemek amacıyla yan temalar da oluşturulmaktadır. Oyunların genel yapısı hedef izleyici kitlesinin beklentileri ile doğrudan ilişkilidir.

Ancak, bu kapalı temaları açmak ve bunların çevresinde esas gösterilmek istenenleri belirlemek gereklidir. İletişim, simgesel-dilsel-düzgesel (kodlanmış-encoding) yapıdadır. Bu gerçeği göz önünde tutmak, göstergelerin kapalı ve biçimsel yapısına uzak durmayı gerektirir.

Özellikle düzgelerle (kodlama) etkileşim tarzı anlamların çerçeve değiştirmesine, bundan dolayı da bir kültürün bastırılmış içeriklerinin "kapalı" biçimlerle yüzye çıkmasına yol açar. (28)

Radyo oyunlarında yoğunlukla işlenen temaların "yaşam"dan alındığı belirtilmektedir. (29)(*)

Radyo oyunlarında bu temaların sıklıkla işlenmesi, dinleyicinin belli karakterlerle özdeşleştirilmek istenmesinden kaynaklanır. Böylece, dinleyicinin, psikolo-

jik olarak çeşitli yollardan doyum sağlanması istenmektedir. Günlük yaşam pratiklerinde karşılaşabildiği, ancak nasıl davranacağını bilemediği sorunların yaşatılarak kurulu düzenin korunmasına yönelik sonuçlar dinleyiciye bildirilir. Bu sayede, dinleyici neyi-nasıl yaparsa sonucunun ne olacağını, oyundaki kişilerle özdeşleşerek öğrenir. Çünkü oyunlarda, dinleyen hemen herkesin özdeşleşebileceği bir karakter bulunmaktadır.

Bu yayınlara bakıp kitlenin ne durumda olduğunu görebilmek mümkündür. Çoğunluğun değer yargılarını okşamakta ve pekiştirmekte, bunların ötesine ise gitmemektedir.(30)

Özellikle Arkası Yarın programlarında epizodik anlatım dikkati çekmektedir. Ampirik algılamının gelişmeye uygun olmayan tekrarlamacı yapısı üzerine kurulmuşlardır. Yani semantik olmayan yapısı vardır.

OYUNLARIN BAŞAT TEMALARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Aşk

Bu programların (Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu) yüzde 18'inde aşk konusu ele alınmaktadır. Yıllara göre bakıldığında da, aşk 1986 yılında yüzde 38.5 ve 1990 yılında yüzde 29.8'lik bir oranla en fazla işlenen konu olma özelliğindedir. Aşk, çoğunlukla iyi niyetli ve saf bir şekilde ele alınmakta, ancak aşıklar arası sorunlar da olabilmektedir. Ya da araya üçüncü kişiler girerek, aşkı engellemeye çalışmakta, ama çoğunlukla aşıkların istediği yönde sonuçlanmaktadır.

Aşk konusunun sıklıkla işlenmesi, tüm dinleyicilerin ortak noktasına seslenmek amacından kaynaklanır. Herkesin kabul edebileceği ortak güzellik aşk'tır. Dinleyicinin sorunlarını unutturup dikkati başka bir yöne çekebilmek, onların duygularını okşayabilmek, "genel geçer" güzellik olarak kabul edilen aşkla olasıdır.

Yasak Aşk-İlişki

Yasak aşk ya da ilişki; toplum ve yasalarca onaylanmayan ilişkilerdir. Tüm oyunlar içinde yüzde 10.2'lik bir oranla en çok işlenen konular arasında yer almaktadır. 1987 yılında yayınlanan oyunların yüzde 29.6'sında yasak ilişki işlenmiştir. Yasak aşkın ya da ilişkinin, bu programlarda çok işlenmesinin nedeni, içinde yaşadığımız toplumsal/sosyo-ekonomik yapıdır. Çünkü, düzen bir süre sonra, çeşitli yan etkenlerle gerçek aşkı köreltir. Dinleyicinin genellikle deneme şansının olmadığı bu konunun sıklıkla ele alınması, bilinçaltındaki dürtüleri harekete geçirmekte, yaşamının mutsuz olduğu yönlerinden (evinde eşiyile olan mutsuzluğu, yaşamın getirdiği/gerektirdiği sorumluluk altında ezilmişlik vs.) intikam alabileceği duygusunu vermektedir. Toplum ve yasalarca onaylanmayan yasak aşka, radyo oyu nları realize edilebilme şansını getirmektedir. Dinleyici, oyundaki karakterlerin yaşadıkları böyle bir

1980 - 1990 Yılları Arasında TRT İstanbul Radyosu'nca Yayınlanan "Arkası Yarım" ve "Radyo Tiyatrosu" Programlarının Temaları ve Yıllara Göre Oyun Sayıları İçinde Temaların Oranları (%) (TABLO I)

Yıllara Göre Oyun Sayıları
ve Temaların Oranı:

	Toplam	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%
Aşk	76 18	4 11.4	6 13	7 17.5	5 10	5 13.9	3 7.5	5 38.5	9 33.3	4 11.1	11 26.2	17 29.8
Cinayet	57 13.5	8 22.9	3 6.5	7 17.5	7 14	6 16.6	7 17.5	1 7.7	3 11.1	4 11.1	6 14.3	5 8.8
Ölüm	48 11.4	8 22.9	1 2.2	3 7.5	5 10	4 11.1	2 5	--	4 14.8	3 8.3	8 19	10 18
Dolandırıcılık	45 10.7	6 17.1	2 4.3	1 2.5	2 4	--	9 22.5	5 38.5	4 14.8	8 22.2	6 14.3	2 3.5
Evlilik Hazırlığı	44 10.4	2 5.7	6 13	4 10	6 12	2 5.6	2 5	--	1 3.7	6 16.7	5 11.9	10 18
Yasak Aşk-İlişki	43 10.2	4 11.4	2 4.3	3 7.5	4 8	5 13.9	7 17.5	1 7.7	8 29.6	--	6 14.3	3 5.3
Kaza-Hastalık	41 9.7	2 5.7	4 8.7	2 5	3 6	1 2.8	4 10	1 7.7	6 22.2	3 8.3	5 11.9	10 18
Mutsuzluk	30 7.1	7 20	2 4.3	1 2.5	3 6	6 16.6	1 2.5	1 7.7	7 26	1 2.8	--	1 1.7
Boşanma-Ayrılık	27 6.4	3 8.6	2 4.3	1 2.5	3 6	1 2.8	--	--	6 22.2	1 2.8	3 7.1	7 12.3
Nostalji	24 5.7	--	1 2.2	2 5	3 6	4 11.1	4 10	--	--	2 5.5	3 7.1	5 8.8
Evden Kaçma	23 5.5	1 2.9	3 6.5	1 2.5	3 6	1 2.8	1 2.5	1 7.7	2 7.4	7 19.4	2 4.8	1 1.7
Yardımsızlık	22 5.2	2 5.7	1 2.2	1 2.5	1 2	--	3 7.5	2 15.4	5 18.5	2 5.5	2 4.8	3 5.3
Birleşme-Kavuşma	17 4	1 2.9	1 2.2	1 2.5	1 2	2 5.6	2 5	--	--	1 2.8	3 7.1	5 8.8
İntihar	16 3.8	1 2.9	--	3 7.5	1 2	1 2.8	3 7.5	--	--	3 8.3	4 9.5	--
Köye/Kasabaya Dönüş	16 3.8	2 5.7	--	1 2.5	3 6	--	1 2.5	--	3 11.1	2 5.5	3 7.1	4 7
Polisiye	15 3.6	3 8.6	3 6.5	1 2.5	1 2	2 5.6	--	--	--	1 2.8	2 4.8	2 3.5
Alkol Sorunu	15 3.6	1 2.9	--	2 5	2 4	3 8.3	--	1 7.7	--	1 2.8	2 4.8	3 5.3
Kuşku/Kuşkuculuk	15 3.6	1 2.9	3 6.5	3 7.5	--	4 11.1	--	--	--	--	3 7.1	1 1.7
Maddi Sıkıntı	15 3.6	3 8.6	--	1 2.5	1 2	3 8.3	--	--	--	--	--	7 12.3
Hırsızlık	15 3.6	2 5.7	1 2.2	3 7.5	2 4	1 2.8	2 5	--	--	3 8.3	1 2.4	--
Yoksulluk	15 3.6	3 8.6	--	1 2.5	2 4	2 5.6	3 7.5	--	--	3 8.3	--	1 1.7
İyilik	14 3.3	4 11.4	--	--	--	--	4 10	4 30.8	2 7.4	--	--	--

(TABLO I Devamı)

Zenginlik	14 3.3	7 20	--	--	2 4	12.8	--	2 15.4	13.7	2 5.5	--	11.7
Gelenekler/Tutuculuk	14 3.3	1 2.9	2 4.3	--	1 2	--	1 2.5	2 15.4	5 18.5	--	--	2 3.5
Köy Yaşamı	14 3.3	2 5.7	1 2.8	--	1 2	--	--	--	4 14.8	2 5.5	2 4.8	2 3.5
Para Hırsı	14 3.3	6 17.1	2 4.3	--	1 2	12.8	--	--	3 11.1	--	1 2.4	--
Fedakarlık	13 3	1 2.9	--	--	4 8	12.8	--	--	1 3.7	1 2.8	2 4.8	3 5.3
Kıskançlık	13 3	3 8.6	1 2.8	--	--	2 5.6	2 5	--	--	1 2.8	2 4.8	2 3.5
Yabancılaşma	13 3	1 2.9	1 2.8	--	3 6	--	5 12.5	2 15.4	1 3.7	--	--	--
Miras Sorunu	12 2.8	1 2.9	--	2 5	1 2	12.8	--	--	1 3.7	2 5.5	2 4.8	2 3.5
Kente Göç	12 2.8	2 5.7	--	--	2 4	--	2 5	--	--	3 8.3	--	3 5.3
Düş Kırıklığı	11 2.6	--	--	--	2 4	2 5.6	--	--	--	1 2.8	1 2.4	5 8.8
Pişmanlık	10 2.4	--	1 2.8	1 2.5	2 4	12.8	2 5	--	1 3.7	1 2.8	--	1 1.7
Macera	10 2.4	--	3 6.5	6 15	--	1 2.8	--	---	--	--	--	--
Bilim Kurgu	10 2.4	1 2.9	1 2.8	1 2.5	3 6	1 2.8	--	1 7.7	--	--	1 2.4	1 1.7
Savaş	10 2.4	3 8.6	1 2.8	--	1 2	--	--	--	1 3.7	1 2.8	1 2.4	2 3.5
Tarihsel	10 2.4	2 5.7	3 6.5	1 2.5	2 4	1 2.8	--	--	1 3.7	--	--	--
Gizem	10 2.4	2 5.7	1 2.8	--	1 2	1 2.8	1 2.5	--	1 3.7	1 2.8	1 2.4	1 1.7
Öç (Intikam)	9 2	2 5.7	3 6.5	--	1 2	--	--	--	--	1 2.8	--	4 7
Suçluluk Duygusu	9 2	1 2.9	--	1 2.5	1 2	2 5.6	1 2.5	--	--	--	2 4.8	1 1.7
Yalnızlık	9 2	--	--	--	--	1 2.8	--	--	4 14.8	1 2.8	2 4.8	1 1.7
Dostluk	9 2	1 2.9	1 2.8	--	--	--	--	--	4 14.8	2 5.5	1 2.4	--
Başarı	8 1.9	--	1 2.8	1 2.5	2 4	--	--	--	--	--	2 4.8	2 3.5
Mutlu Evlilik	8 1.9	--	--	--	--	2 5.6	1 2.5	1 7.7	2 7.4	--	1 2.4	1 1.7
Yetim -Öksüzlük	8 1.9	2 5.7	--	--	2 4	--	1 2.5	--	--	1 2.8	1 2.4	1 1.7
Evden Kovma	8 1.9	--	--	1 2.5	--	4 11.1	--	--	--	1 2.8	--	2 3.5
KurtuluşSavaşı	8 1.9	2 5.7	2 4.3	1 2.5	--	--	1 2.5	--	1 3.7	1 2.8	--	--
II.Dünya Savaş	8 1.9	2 5.7	--	2 5	--	1 2.8	--	--	--	--	1 2.4	2 3.5
İhanet	8 1.9	1 2.9	--	--	1 2	--	3 7.5	--	--	--	2 4.8	1 1.7
Dış Göç	7 1.7	2 5.7	--	--	--	--	2 5	--	2 7.4	1 2.8	--	--

(TABLO I Devamı)

Zenginliğe Özenti	7 1.7	2 5.7	--	--	--	--	2 5	2 15.4	1 3.7	--	--	--
Kıracılık Sorunu	7 1.7	2 5.7	--	--	12	--	2 5	--	--	--	--	2 3.5
Köyü/Kenti Terk	7 1.7	--	--	--	12	4 11.1	--	--	--	--	1 2.4	1 1.7
Kahramanlık	7 1.7	2 5.7	3 6.5	1 2.5	--	--	--	--	1 3.7	--	--	--
Aileye Bağlılık	6 1.4	3 8.6	--	--	2 4	--	1 2.5	--	--	--	--	--
Karı-Koca Kavgası	6 1.4	--	1 2.8	--	2 4	2 5.6	--	--	--	--	1 2.4	--
Gelin/Damat-Kaynana	6 1.4	1 2.9	1 2.8	--	1 2	2 5.6	--	--	--	1 2.8	--	--
Saygı Duyuma	6 1.4	3 8.6	--	--	1 2	--	1 2.5	1 7.7	--	--	--	--
İlahi Adalet	6 1.4	--	--	--	1 2	2 5.6	1 2.5	--	--	--	--	1 1.7
Mutluluk	6 1.4	--	--	--	1 2	--	--	--	--	--	2 4.8	2 3.5
Yalancılık	6 1.4	--	--	--	1 2	--	--	--	4 14.8	--	1 2.4	--
Umutsuzluk	6 1.4	--	--	--	--	--	1 2.5	--	2 7.4	--	2 4.8	1 1.7
İş Bulma Sorunu	6 1.4	--	--	--	--	--	--	2 15.4	1 3.7	2 5.5	1 2.4	--
Kaçakçılık	6 1.4	1 2.9	--	3 7.5	--	--	--	--	--	--	1 2.4	1 1.7
Cinayete Teşebbüs	6 1.4	2 5.7	1 2.8	--	1 2	1 2.8	--	--	--	--	--	1 1.7
Evlilik Dışı Çocuk	5 1.2	--	1 2.8	1 2.5	--	--	--	1 7.7	2 7.4	--	--	--
Hayalcilik	5 1.2	--	--	--	2 4	1 2.8	--	--	--	--	1 2.4	1 1.7
Hapis	5 1.2	--	--	--	--	8 3	--	--	--	1 2.8	--	1 1.7
Bunalım	5 1.2	--	--	--	--	1 2.8	--	--	--	2 5.5	--	2 3.5
Yolculuk	5 1.2	--	--	--	--	1 2.8	--	--	2 7.4	--	--	2 3.5
Suçlanma	5 1.2	--	--	--	1 2	2 5.6	1 2.5	--	--	--	1 2.4	--
Diğer	4 4 10.4	8 22.9	4 8.7	10 25	4 8	2 5.6	4 10	1 7.7	--	4 11.1	5 11.9	2 3.5

ilişki ile doyuma ulaşabilmektedir. Ancak, hemen her zaman olumsuz sona eren yasak aşk, dinleyiciye düzeni devam ettiğini, öç almak için uygun gördüğü bu yola kendisini kapatması gerektiğini vurgular. Dinleyicinin, bir süre oyundaki karakteri örnek alıp "Ben de bir başkası ile ilişki kurar ya da bir başkasına aşık olursam mutlu olabilirim." demesine izin vermekte, böylece geçici doyum sağlanabilmektedir.

Ama sonuçta, bu ilişkinin olumsuz bitmesi, oyundaki karakterin mutsuzluğu verilerek, kişiye düşündüğünün yanlış olduğu ve içinde yaşadığı düzenin devam etmesi gerektiği, böylesinin daha iyi olacağı anlatılmaktadır;

Evlilik

Evlilik konusu, oyunların yüzde 10.4'ünde işlenmektedir. 1990 yılında ise yüzde 17.5'lik oranla en yüksek düzeyindedir. Evlilik konusu, ya evli olma ya da evlilik hazırlığı şeklinde ele alınmaktadır.

Evlilik hazırlığının içine, kızın sevdiğine değil, ailenin onayladığı ve daha varlıklı olan kişiye verilmek istenmesi, bunun aile içinde yarattığı sorunlar, gelin/damat adayı ile ikisinin ailesinin arasında geçenler, evlilik öncesi karşılıklı armağan götürmeler vs. girmektedir.

Bu konu da, Türkiye gerçeği ile bağdaşmaktadır. Çünkü toplumumuzda, özellikle kız çocukların varlıklı ailenin oğlu ile evlenmesi istenmekte, sevdiği ama varlıksız biri ile evlenmesi düşünülmemektedir. Türkiye'de erkeğin verdiği **başlık** yaygın bir uygulamadır.(31) Yapılan bir araştırmanın bulgularına göre; Türkiye'deki kadınların yüzde 53'ü başlıkla evlenmiştir. Bu oran köylerde yüzde 63.3'e çıkmakta; Ankara, İstanbul ve İzmir'den oluşan üç büyük kentte ise yüzde 10'a düşmektedir.(32)

Evlenme öncesi alınan başlık, genellikle düğün harcamaları için kullanılsa da, kızlarını başlığı fazla verebilecek bir ailenin oğlu ile evlendirmek, aileye statü farkı getirmektedir. Yani aslında aile, varlıklı biri ile evlendirerek kızlarını değil, kendisini düşünmektedir. Bu sayede aile, bulunduğu bölgede iktidar ve itibar sahibi olacaktır. Ayrıca, ileride karşılaşılabileceği her hangi bir maddi sorunun çözümünde, kızı sayesinde gerçekleşen bu evliliğin yararını görecekler.

Türkiye'nin kırsal yapısı ile ilgili çeşitli veriler, kırsal bölgelerde yapılan alan araştırmaları ile ortaya çıkarılmaktadır.(33) Bu araştırmalar yukarıda savunulan görüşleri doğrulamaktadır.

Cinayet

Yayınlanan tüm oyunlar içinde, cinayet işlenen oyunların sayısı 57, tüm oyunlara oranı ise; yüzde 13.5'tir. 1980 yılında yüzde 22.9'luk bir oranla en yüksek düzeyindedir. Cinayet konusu da, sıklıkla işlenen konular sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır.

Toplumumuzda, hemen her toplumda olduğu gibi, insanlar başkalarına öfkelenmekte, hatta zaman zaman öldürmek istemektedir. Genellikle de ast-üst ilişkisinde, ast üstüne karşı bu duyguyu besler. Ancak, eşitliğe dayalı toplumlarda insanlar konuşarak aralarındaki sorunları çözümlenmektedir. Eşitliğe dayanmayan toplumlarda ise, sorunların çözümü için şiddete başvurulması daha sıklıkla rastlanabilen bir yoldur. Türkiye'de genellikle ikinci yol seçilir. Radyo oyunlarında cinayet konusunun sıklıkla işlenmesi, dinleyicinin, bu duygularının bastırılmak ve doyum sağlanmasının istenmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla dinleyici adına, onun öldürmek istediği kişiler oyundaki karakterler tarafından öldürülmektedir. Böylece dinleyici, adına yapılan bu eylemden kendisi yapmış gibi mutlu ve doyum sağlamış olmaktadır. Ancak cinayeti işleyen kişi oyunlarda her zaman, olabilecek en ağır şekilde cezalandırılır ve genellikle de sonu ölümdür. Bu sonucu dinleyen izleyici, duymaya başladığı cinayet işteğinin toplumun normatif saydığı kurallara göre meşru olmadığını ancak oyunlarda bir süre için meşruluk havası içinde verildiğini görmektedir. Oyunun sonunda katil ağır biçimde cezalandırılınca, dinleyici düzenin olduğu gibi devam etmesi gerektiğini bir kez daha anlar. Yani, toplumsal düzen programını dinletebilmek için, dinleyiciye hak vermiş gibi görünür; ancak sonunda kendini haklı çıkarır.

Boşanma

Tüm oyunlar içinde yüzde 6.4'lük oranda yer alan boşanma, 1987 yılında yüzde 22.2 ile en yüksek düzeyde işlenmiştir. Sonraki yıllarda ise 1987 öncesindekinden daha yüksek oranda konu olmuştur.

Boşanmanın oyunlarda gittikçe artan oranda yer alması, toplumda boşanmaların ya da boşanmak isteyenlerin artmasından değil, siyasal alanda daha çok konuşulmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Özellikle, 1987 yılından bu yana ülkemizde Medeni Kanun'da yapılmak istenilen değişiklikler daha yoğun tartışılmakta; çeşitli kadın örgütleri de kadın hakları konusunda çalışmalar yapmaktadır. 20 Ekim 1990 seçimlerinden sonra kurulan koalisyon hükümeti de kadın sorunlarıyla ilgili bir bakanlık oluşturarak, konuyu siyasal güvenceye almıştır.

Radyo oyunları dinleyicisinin özelliklerini yukarıda açıklarken, daha yoğun biçimde kadınların ve kırsal bölgelerde yaşayanların ilgisini çektiğini belirtmiştik.

Boşanma olgusunun kentlerde mi, kırsal kesimde mi yoğun olduğuna ilişkin bir araştırma elimize geçmemiştir. Ancak, öğrenim düzeyinin yüksek olması nedeniyle, kentlerde daha fazla olduğu sanılmaktadır. Bu konuda yapılacak bir araştırmanın konuya açıklık getirmesi açısından yararlı olacağı inancındayım.

Boşanma, sonuçları gereği Türkiye'de bir kadın sorunu olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, radyo oyunları esas izleyici kitlesi olan kadınlara bu konuda bilgi verirken, erkek izleyicileri de, boşanmanın yalnızca kadınların sorunu olmadığı yolun-

da eğitmeye çalışmaktadır.

Kuşku

Oyunlarda kuşku ögesi de fazlaca yer tutmaktadır. Bu tema, karakterlerin birbirlerinden ya da başka olaylardan kuşkullanması biçiminde işlenmektedir. 1984 yılında, içinde kuşkunun yer aldığı oyunların oranı yüzde 11.1'dir. Tüm oyunlar içinde ise; yüzde 3.5 oranında yer almaktadır. Kuşku temasının yüksek oranla oyunlarda işlenmesinin nedeni; yaşamdaki güvensizliklerin ve ilişkilerdeki yapaylığın bir sonucudur.

Çünkü gerçek yaşamda, yaşamımızı belirleyen olayların bir kısmı dışımızda gerçekleşir. Bunlar uzağımızda oldukları için, genellikle engellememiz olanağıdır. Çevremizde gördüğümüz, yaşadığımız birçok şeyin gerçek olup olmadığını bilmemize olanak yoktur. Özellikle de yaşamımızın birçok yönünü etkileyen politik kararlar dışımızda alınmakta ve uygulanmaktadır. Bu nedenle birçok olguyu yönlendiremediğimiz ve sonuçlarını kesin olarak saptayamadığımız için, doğru ya da gerçek olup olmadığını bilemeyiz.

Gerçek yaşamda, kitle kültürünün ve teknolojinin de etkisiyle, ilişkiler kalıcı değildir. Çünkü kitle kültürünün öznesi olan kişi, kendi durumunu farketmek olanağına sahip değildir. (34) Çağımızda kişi herşeye kuşkuyla bakmak zorundadır. Belirttiğimiz gibi, hiç bir şeyden emin olmasına da olanak yoktur zaten. Oyunların yaşamla bağdaşması ve özellikle de heyecan yaratıp sürükleyicilik kazanması açısından, oyunlarda kuşkuya yer verilmektedir. Böylece, dinleyici oyunun sonunu merakla bekleyecektir.

İlahi Adalet (Devresel Tarih)

Oyunların bir kısmında, kötülük edenin bir süre sonra mutlaka başına kötü bir şey gelmektedir. İyi karakterler, haksız olarak suçlansalar bile, sonunda hep temize çıkmakta, suçsuzlukları kanıtlanmaktadır. Bu tür iletilerin göstergeleri, dinleyiciye kendisini iyi ve temiz tutması gerektiği, kurulu düzenin onu mutlaka ödüllendireceğidir.

Kötü karakterlerin kötülüklerinin, hiç bir zaman cezasız kalmaması alt kültürün üst kültüre bakışını yansıtır. Onlara duyulan öfke ve hiç bir şey yapamamak alt kültürü rahatsız eder. Ama bu oyunlar, bu rahatsızlığı "Devresel Tarih" ögesi ile gidermeye çalışmaktadır. Orta düzeydeki dinleyicinin beklentilerini canlı tutmak. "yapılabilecek hiç bir şey yok" demelerini engellemek için, bu tür ilahi adalet (Devresel Tarih) örnekleri verilmekte, dinleyiciye sabırlı olması gerektiği anlatılmaktadır. "İlahi adalet er geç tecelli edecektir."

Maddi Sorun (Geçim Sıkıntısı)

1990 yılında yayınlanan oyunların yüzde 12.2'sinde maddi sorunları olan ki-

şiler yer almaktadır. Genel toplam içinde ise yüzde 3.5'lik oranda oyunlarda geçim sıkıntısı işlenmiştir. Geçim sıkıntısını genellikle emekliler ve köyden kente göç edenler yaşamaktadır. Kişi emekli olup ikramiyesini aldıktan sonra bir süre iyi yaşamakta, ancak ikramiyesi tükenip maaşı ile geçinmek durumunda kaldığında, sıkıntılar da başlamaktadır.

Köyden kente göç edenlerin ise; maddi sıkıntıları ile birlikte, kente uyum sağlayamama, yabancılaşıma gibi sorunları da vardır.

Oysa, 1980-1990 yılları arasında ülkemizde değişik kesimlerden, daha çok kişi geçim sıkıntısı yaşamıştır. Yayınlanan oyunlarda sorun daha dar bir çerçeveye oturtulmakta, değişik kesimlerin bir kısmı gözardı edilmektedir.

Oyun yazarları, genellikle büyük kentlerde yaşayan kent soylu kişilerdir. Buna koşut olarak köye/kasabaya dönüş teması, yaşamını kentte sürdürmek isteyen kırsal kesim insanına, "köyünüzde herşey var, orada kentte olacağınızdan/olduğunuzdan daha mutlu yaşarsınız, üstelik kentte maddi sıkıntınız hiç bir zaman bitmeyecek" mesajını vermeye çalışmaktadır.

Özellikle eski İstanbul özlemi/nostaljisi, İstanbul'da gerçek İstanbullu'nun yaşadığı dönemin güzelliklerinden söz eder. Nostalji temasının büyük bir kısmında gösterilen, eski İstanbul'dur. Yazarlar, köyden/kasabadan İstanbul'a göç edenlere köylerine dönmelerini salık vermektedir. Bu da, kent soylu duyarlılığından başka bir şey değildir.

Diğer Temalar

Oyunlarda işlenen diğer temalar da, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Bazı geleneklerin artık çağdışı kaldığı, çocukların ana-babalarına/dede-ninelerine (onlara duyulan saygı çerçevesinde) başkaldırabilecekleri de gösterilmektedir.

Yayınlanan oyunlarda yoksulluktan zenginliğe geçiş, sınıf atlama teması da bulunmaktadır. Sınıf atlama; ya köyden okumak için kente gitmek ve toplumca saygın kabul edilen bir mesleğe (doktor, avukat, polis, subay, öğretmen, vs.) sahip olmak yolu ile statü değişimi; ya da miras, eski küçük evin yerine apartman yaptırmak gibi değişik kaynaklardan para kazanılmasıyla gerçekleşmektedir. Ancak, hiç bir oyunda emek karşılığında zengin olmak söz konusu değildir. Bunların dışında, orta düzeyli kişilere zengin ve statü sahibi karakterlerle dostluklar kurduklarını, bu dostlar aracılığı ile sınıf atlanması da olasıdır. Dinleyicinin beklentilerini canlı tutabilmek için, "birgün sizin de elinizden tutan olabilir, umudunuzu yitirmeyin" denmektedir.

Özellikle, miras söz konusu olduğunda, karakterler arasında çatışmalar ve kavgalar ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla genç kuşak, eski evin ya da köhne köşkün

yıkılıp yerine apartman yapılmasını isterken, yaşlılar (ana-baba/dede-nine) nostaljik bağları nedeniyle buna karşı çıkmakta ve bir kuşak çatışması yaşanmaktadır. Böyle durumlarda da genellikle karşı çıkan yaşlı, kalp krizi geçirip ölmekte, gençler istediklerini ancak bundan sonra yapabilmektedirler.

Geleneksel yapımıza uygun aile birliğinin korunması teması da, oyunlarda dikkati çekmektedir. Kuşak çatışması nedeniyle ortaya çıkan evden kaçmalar, genellikle geri dönüşle sonuçlanmakta, ailenin affediciliği de vurgulanmış olmaktadır. Eşlerin kısa dönemli ayrılıkları, mutlu birleşmelerine zemin hazırlamaktadır. Miras kavgalarının, aile bütünlüğüne zarar verdiği mesajı da iletilmektedir. Çünkü, ailenin birarada olması, sorunları aşmada önemli bir etkidir. Bu tür temalar, geleneksel yapının korunmasına çalışıldığını göstermektedir.

Oyunlarda sorunlar genellikle, orta düzeyli dinleyicinin rahatsız olmayacağı, toplumdaki egemen değerlerle çatışmayan bir şekilde çözümlenmektedir. Buna göre-neklere uygun, ahlak kurallarına çatışkın olmayan (conventional, ethical standarts) sonuçlanma denmektedir.(35)

ÇOCUK BAHÇESİ OYUNLARININ TEMALARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Çocuk Bahçesi oyunlarında çoğunlukla; iyilik, yardımseverlik, dostluk, okuma sevgisi, doğa ve hayvan sevgisi gibi temalar işlenmektedir. Dinleyici çocukların örnek alabileceği çocuk karakterler iyi, zeki, yardımsever, okuma tutkusuyula dolu, dost tipler olarak belirlenmektedir.

Çocuğun zekasını gösterebileceği bir takım polisiye olaylara karışmakta ve çocuklar polislere her zaman yardım etmektedir. Bu olaylara tanık olmak için çocuklar kimi zaman gizli bir mağara keşfetmekte, kimi zaman da ıssız bir adaya çıkmaktadırlar. Ve gittikleri yerler her zaman kötü insanların sığınağı durumundadır. Tanık olunan tarihi eser kaçakçılığını, hırsızlığı polise bildiren çocuk karakterler, bu yolla kötü kişilerin yakalanmasını sağlamaktadırlar. Bu arada çocuğun biri kimi zaman kavrılmakta, diğer arkadaşları polisle işbirliği yaparak onu kurtarmaktadırlar.

Bazı oyunlarda da çocukların yaşlılarla ve hayvanlarla dostlukları işlenmekte; çocuk dinleyiciye yaşlılara sevgi ve saygı göstermesi, doğanın bir parçası olan hayvanların korunmasının gerekliliği anlatılmaktadır.

Oyunlar da, çocukların iyi birer "vatandaş" olarak yetişmeleri, büyüklerin de onlara yardım etmelerinin zorunluluğu gösterilmektedir. Çünkü düzenin korunması, toplumsal yapının bozulmaması için "yarının büyükleri"nin daha çocukluklarından itibaren, kurulu düzenin üst yapı kurumlarına hizmet etmeleriyle mümkündür.

Özellikle yoksul çocuklara bir gün mutlaka iyi kalpli bir büyüğün yardım edeceği mesajı verilmekte, beklentilerinin canlı tutulmasına çalışılarak geleceğin daha iyi olacağı vurgulanmaktadır.

1980 - 1990 Yılları Arasında TRT İstanbul Radyosu'nca Yayınlanan "Çocuk Bahçesi" Programlarının Temaları ve Yıllara Göre Oyun Sayıları İçinde Temaların Oranları (%) (TABLO II)

Yıllara Göre Oyun Sayıları ve Temaların Oranı:

	Toplam	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
	76	--	15	11	11	8	2	8	4	4	6	7
	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%	sayı%
Yardımseverlik	9 11.8	--	2 13.3	1 9	1 9	--	2 100	1 13	--	--	--	2 28.6
İyilik	8 10.5	--	1 6.7	1 9	1 9	--	1 50	1 13	2 50	--	1 16.6	--
Kaçakçılık	8 10.5	--	--	2 18	1 9	--	--	1 13	--	1 25	2 33	114.3
Hayvan Sevgisi	7 9.2	--	2 13.3	1 9	--	1 13	1 50	--	--	--	--	2 28.6
Köy Yaşamı	7 9.2	--	--	1 9	--	2 25	--	2 25	2 50	--	--	--
Yoksulluk	6 7.9	--	--	--	2 18	1 13	--	1 13	--	--	--	3 42.9
Dostluk	6 7.9	--	1 6.7	--	--	1 13	--	1 13	1 25	2 50	--	--
Hırsızlık	5 6.6	--	--	--	2 18	--	1 50	1 13	--	1 25	--	--
Çocuk Zekası	5 6.6	--	--	--	--	--	--	4 50	1 25	--	--	--
Evden Kaçma	4 5.3	--	1 6.7	--	1 9	--	--	--	--	--	--	2 28.6
Okuma Tutkusu	4 5.3	--	--	1 9	1 9	1 13	--	--	1 25	--	--	--
Çocuk Fantezisi	4 5.3	--	--	--	1 9	1 13	--	--	--	--	2 33	--
Çocuk Kaçırma	4 5.3	--	--	--	--	1 13	--	--	--	--	2 33	1 14.3
Polisiye	4 5.3	--	--	--	--	--	--	--	1 25	1 25	2 33	--
Kahramanlık	3 3.9	--	1 6.7	1 9	--	--	--	1 13	--	--	--	--
Yetimlik	3 3.9	--	1 6.7	--	--	1 13	--	--	--	--	--	1 14.3
Dede/Torun İlişkisi	3 3.9	--	2 13.3	1 9	--	--	--	--	--	--	--	--
Geçim Sıkıntısı	2 2.6	--	--	--	--	1 13	--	--	--	--	--	1 14.3
Hastalık	2 2.6	--	--	--	--	--	--	--	2 50	--	--	--
Boşanma	2 2.6	--	1 6.7	--	--	--	1 50	--	--	--	--	--
Boşanmada Çocuk Dramı	2 2.6	--	1 6.7	--	--	--	1 50	--	--	--	--	--
Büyücülük	2 2.6	--	--	--	1 9	--	--	--	1 3	--	--	--
Diğer	36 47.3	--	4 26.7	2 18	4 36	13 163	2 100	2 25	2 50	1 25	--	6 85.7

RADYO OYUNLARININ DENETİMİ

Tekelci sistemlerde radyo ve televizyon yayınları sansüre uğrayan yayınlar olmaktan öteye geçememişlerdir. Çoğulcu sistemde yayın yapan, yani demokrasiyle yönetilen ülkelerin radyo ve televizyon yayınlarında toplumun değer yargıları, ulusal kültür, örf ve adetler, ahlak anlayışı ve kamu düzeni ile ilgili olarak bazı ilkeler uyguladıkları görülmektedir.

"Demokratik bir ülke olan Türkiye de radyo ve televizyon ile ilgili toplumun yararına olan bu genel anlayıştan uzak kalmamış, radyo ve televizyon yayınları için "TRT Yayın İlkeleri" dediğimiz bazı kuralları uygulamak zorunluluğu duyulmuştur."(37)

Yasal denetim kuralları, yayın ilkeleri ile sınırlanmakta ve Anayasa'nın 133. maddesi ile 2954 sayılı TRT Kanunu'nun 5. maddesinde açıklanmaktadır.(38)

Radyo oyunlarının denetlenmesi de bu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilir. Ancak, yayın ilkeleri denetim elemanlarına genel sınırlar çizmektedir. Özellikle soyut kavramların TRT yönetimince zaman zaman farklı algılanması ve uygulanması da söz konusu olmaktadır.

Ülkemizde, siyasal iktidar değişikliklerinde, genellikle TRT Genel Müdürü de değişmekte ve bu görev için iktidar partisinin görüş ve programına daha yatkın kişiler seçilmektedir. Bu nedenle, ilkelerin soyut olan ve genel sınırlar çizen bazı maddelerinin algılanması ve uygulanması da değişiklik göstermektedir. Liberal görüşteki bir partinin (ya da partiler koalisyonunun) iktidara gelmesi, TRT programlarındaki egemen değerlerin de günlük yaşam pratiği ile daha çok bağdaşan yapı göstermesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Muhafazakar bir partinin iktidarında ise, daha katı, eleştiriye yer verilmeyen bir görünüm sergilenir.

"İktidarın görüşlerine uygun denetim yapılmaktadır" denilebilir. Örneğin, yayın ilkelerinde yer alan "Genel ahlak" kavramı, siyasal iktidarın liberal, muhafazakar ya da sosyal demokrat parti olup olmamasına göre farklı algılanmaktadır.

Özellikle bu tür soyut kavramların algılanması siyasal iktidarın görüşlerine göre değişir. Yayın ilkelerinin soyut kavramları, radyo oyunlarında da, iktidarın algılamasına uygun olarak denetlenir.

TRT denetim elemanlarına, denetim ilkelerinin yönetmelikle bildirilmesi, yalnızca yayın ilkelerine uygun denetim yapmalarının istenmesi böyle bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Programları denetleyen kurum elemanları, kendi inisiyatiflerini kullanmak zorundadırlar.(39) Bu da TRT'nin olayları, devlet gözlüklerinden ele aldığını ve kitleleri harekete geçirecek mesajlar vermekten kaçındığını göstermektedir.

SONUÇ

Radyo oyunlarında yayınlanan başat temalara bakıldığında, oyunların bireysel ya da küçük gruplar arasında geçtiği görülür. Daha geniş bir çerçevede, toplumsal bazda ele alınan oyun yoktur. Örneğin; bir işçi ailesinin sorunları ya da sendikal bir olay, toplu sözleşme, grev gibi konular hiç yer almamaktadır. Bu da, denetim bölümünde sözünü ettiğimiz, TRT'nin bir devlet kurumu olarak yayın yaptığı, çoğunlukla iktidarın gözünden olaylara baktığı ve özellikle toplumsal konuların (her nedense) sancıncalı bulunarak yayınlanmadığını göstermektedir.

Radyo oyunlarının hedef kitlesi çok geniştir. Radyo yayınlarının ulaşabildiği (bugünkü teknik yapısıyla Türkiye sınırlarını da aşan bir bölge) her yerde radyo dinleyen hemen herkesi hedeflemektedir. Ancak, kamuoyu araştırmaları, bu programları dinleyenlerin daha çok, alt-orta sosyo-kültür düzeyindeki kişiler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, geniş kitleleri (çünkü ülkemizde alt-orta kültür düzeyi yoğunluktadır) etkileyecek, harekete geçirecek, peşinden sürükleyecek tarzdaki konular ele alınmamakta, yayınlanmamaktadır. Oysa bir üst yapı kurumu olarak TRT'nin alt-orta düzeydeki kitleleri eğitmek, bilgilendirmek vs. gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi, TRT'nin gerçek anlamda sosyal sorumluluk anlayışı ile yayın yapmasına bağlıdır. Çünkü, gerçek yaşamda bireysel sorunlardan daha fazlası yaşanmaktadır. TRT toplumsal sorunların belirli bir kısmına yayınlarını kapatarak, toplumda yaşanmadığını varsaymakta, böylece gerçek yaşamdan uzaklaşmaktadır.

Oyunların temalarına bakıldığında; suya sabuna dokunmayan, kitlelerin duygusal beklentilerini canlı tutmaya yarayan, ancak harekete geçirici etkisi olmayan, tersine sabretmeyi öğütleyen türde olduğu görülür.

Radyoda tiyatro programları da, kitle kültürünün gerçekten kaçmak isteyen tutumunu yansıtır. Kimi kez insanlar, önemli sorunlardan uzak tutulmakta, kimi kez de bireylerin sorunları zaman ve ortamdaki bağımsız olarak ileriye ertelenmektedir. Bu, sisteme egemen olan toplumsal düzen üzerinde hegemonya kuran güç ya da güçlerin de en önemli isteklerinden biridir.

Radyo oyunlarının dinleyicileri, kitle kültürünün öznesi durumundadır. Oyunlarda kendi öz sorunlarının açıklandığını görmektedir, ancak bu sorunların çözümlü, bilinmeyen bir tarihe ve bilinmeyen bir ortamın varlığına bırakılmıştır ki, bu ortam hemen hiç gerçekleşmeyecektir. Bireyin beklentilerinin gerçekleştirilmesini soyut koşulların oluşumuna bırakan radyo oyunları, TRT'nin bu yaklaşımı devam ettiği sürece, kitlelerin idollerini somutlaştıran değişik konuları ele almak zorunda kalacaktır. Çünkü, kitlenin yapısının ve beklentilerinin değişmesi, Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerle doğrudan ilişkilidir.

DİPNOTLAR

1. Abdülkadir Günyaz, "Radyo'da Tiyatro", T.C. Kültür Bakanlığı'nca düzenlenen

- Tiyatro Kurultayı'nda Sunulan Bildiri, 11-12-13- Haziran 1990.
2. Metin And, "21. Yüzyılın Eşiğinde Tiyatomuzun Genel Görünümü Üzerine Aykırı Düşünceler", T.C. Kültür Bakanlığı'nca Düzenlenen Tiyatro Kurultayı'nda Sunulan Bildiri, 11-12-13 Haziran 1990.
 3. Marshall McLuhan, **Understanding Media: The Extensions of Man**, New York: Mc Graw Hill, 1965, ss.7-22.
 - (*)McLuhan iletişim araçlarını sıcak ya da soğuk araçlar olarak ayırmaktadır. Kitle iletişim araçları ile aktarılan iletide, tüketiciye çok bilgi veren, onu katılmaya zorlayan radyo gibi araçları sıcak, televizyon gibi az bilgi veren ve izleyicinin katkısının hemen hiç olmadığı araçları ise soğuk olarak nitelemiştir.
 4. Seyit Kemal Karaaliğlu, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1969, s.727.
 5. Dr. Ünsal Oskay, **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon (Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:316, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s.13.
 6. Dr. Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT) Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:442, Ankara, 1980, s.101.
 7. A.g.e., s.171.
 8. A.g.e., s.256.
 9. A.g.e., s.319.
 10. A.g.e., s.403.
 11. TRT, **Türkiye Radyoları 1989 Yılı Söz ve Müzik Programları Yapım ve Uygulama Talimatı**, Radyo Dairesi Başkanlığı, Ankara, ss.239-243.
 12. Günyaz, a.g. bildiri.
 13. TRT, **Türkiye Radyoları 1989 Yılı Söz ve Müzik Programları Yapım ve Uygulama Talimatı**, a.g.e. ss.239-241.
 14. A.g.e., s.243.
 15. Günyaz, a.g.bildiri.
 16. TRT, **TRT Genel Yayın Planı**, TRT Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Yayın No:7, Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Yayın No: 197, Ankara, 1989, s. 11.
 17. TRT, **Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, TRT Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Yayın No: 171. Ankara, 1985, s.92.
 18. TRT, **Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, (Nisan 1987), TRT Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1987, s.220.
 19. **Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu İstanbul Bölge Radyosu Etkinlik Araştırması**, ARAT Araştırma ve Danışmanlık AŞ., İstanbul, 1990.
 20. TRT, **Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, 1985, a.g.e., s.98.
 21. A.g.e., s.94.
 22. TRT, **Türkiye Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, 1987, a.g.e., s.222.

23. TRT, **Türkiye Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, 1985, a.g.e., s123.
24. A.g.e., ss.123-129.
- 25 A.g.e., s.127.
- 26).TRT, **Ankara Radyo ve Televizyon Programları Kamuoyu Araştırması**, TRT Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü, Yayın No:170, Ankara, 1984, ss.72-73.
27. **Oyun Kimlikleri (1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990)**, İstanbul Radyosu Tiyatro Müdürlüğü, (Teksir).
28. Stuart Hall, "The Television Discourse: Encoding and Decoding", **Education and Culture**, 25, Summer 1974, ss.8-14. (Çev: Seçil Büker, Televizyon Söylemi: Düzgeleme ve Düzge Açıklama", **Kurgu**, Eskişehir İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Ekim 1981, s.326.
29. İstanbul Radyosu Tiyatro ve Eğlence Yayınları Müdürü Abdülkadir Günyaz ile 19 Mart 1992 tarihinde yapılan sözlü görüşme.
- (*) "Yayınlanan 422 oyunun niçin belirli temalar çevresinde geliştiği" sorusunu Sayın Günyaz, "Çünkü yaşam böyle" şeklinde yanıtlamaktadır.
30. Rodolf Arnheim, Katz, Cartwright vd., "The World of the Daytime Serial", **Public Opinion and Propoganda**, ss.243-263. (Çev: Ünsal Oskay, yayınlanmamış ders notları, ss.239-257.)
31. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, **Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın**, Toplum Yayınevi, Ankara,1977, s.160.
32. Serim Timur, **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, No: D-15, Ankara, 1972, s.82.
- 33.İbrahim Yasa, **Sindel Köyü**, Türkiye ve orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Ankara, 1960; **Türkiye'de Kız kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdari Meseleler**, TODAİE, Ankara, 1962; **Yirmibeş Yıl Sonra Hanoğlan Köyü**, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1969.
- DPT, **Türk Köyünde Modernleşme Eğilimi Araştırması**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1970; **Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu**, DPT, Ankara, 1971; **Doğu ve Güneydoğu Anadolu İlleri Sosyal Yapı Araştırması**, DPT, Ankara, 1974.
- Cevat Geray, **Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar**, TODAİE, Ankara, 1974.
- Mübeccel B.Karay, **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**,DPT, Ankara, 1964.
- İbrahim Yasa, **Ankara'da Gecekondu Aileleri**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1966.
- Charles W., M. Hart, **Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi**, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1969.
- Emre Kongar, "Altındağ Gecekondu bölgesi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:VI, No:3, 1973; "Altındağ'da Kentle Bütünleşme", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:VI, No:4, 1973.
- Birsen Gökçe, **Gecekondu Gençliği**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1971.
34. Metin Kazancı, "Kitle İletişim Olayı İle Yığınların İdeolojik Yönlendirmesi ve İki Örnek Üzerine Tartışmalar", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı**, VI, 1981, Ankara, 1982, s. 423.

35. Arnheim, a.g.e.
- 36). Aydın Olgun, "Radyo ve Televizyon'da Denetim", **Radyo Televizyon**, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü, No.3, Ocak, 1988, s.10.
37. A.g.e.
38. TRT, **TRT Genel Yayın Planı**, a.g.e., ss.1-2.
- a. Anayasa'nın Sözüne ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişini, kamu yararını korumak ve kollamak.
- b. Atatürk İlke ve inkılaplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek.
- c. Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak.
- d. Devletin bir kişi ve zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak yahut sair her hangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek.
- e. Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek.
- f. Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak.
- g. Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel Türkçe kullanmak.
- h. Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek.
- i. Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak.
- j. Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak.
- k. Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metodlarına bağlı olmak.
- l. Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak.
- m. Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için, kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, gurubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak.
39. TRT İstanbul Radyosu Tiyatro ve Eğlence Yayınları Müdürü Abdülkadir Günyaz ile 19 Mart 1992 tarihinde yapılan sözlü görüşme.